

характеристика висказування. Предикати волеизъявления (например, *charge* (v.) „обязывать”, *command* (v.) „приказывать” и др.) используются в ранненовоанглийском языке для выражения деонтической семантики с *that-clause*-комплементами, которые содержат модальный предикат, глагол в форме повелительного субъюнктива или индикатива, или соединяются с инфинитивом с частцей *to*.

Ключевые слова: деонтическая модальность, предикаты волеизъявления, ранненовоанглийский язык.

Savelyeva N. O. The Predicates of Volition as Means of Expressing Deontic Modality in Early Modern English

The article discusses the peculiarities of deontic modality expression with the help of the predicates with the meaning of volition in Early Modern English. Deontic modality is defined as the qualificational characteristics of an utterance; the speaker's evaluation of the proposition in terms of deontic notions such as „obligatory”, „permitted”, „forbidden”, „acceptable”. The predicates of volition (for example, *charge*, *command*, etc.) are used in Early Modern English as means of expressing deontic modality with *that-clause* complements, which can include a modal predicate, mandative subjunctive or the verb in the form of the indicative mood, or can be followed by the infinitive with the particle *to*. The use of mandative subjunctive is decreasing, which is reflected in the frequent occurrence of alternative ways of volition predicates complement realization, namely modals, the verbs in the indicative, and to-infinitives.

Key words: deontic modality, predicates of volition, Early Modern English.

Стаття надійшла до друку 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 06.03.2013 р.

Рецензент – д. філол. наук, проф. Буніятова І. Р.

УДК 811.111'42

Н. О. Савельєва, С. А. Сідорова

**ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕПІСТЕМІЧНОЇ
МОДАЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ
АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ
ДИСКУРСІ**

Лінгвістика ХХІ століття демонструє стійкий інтерес до вивчення взаємозв'язку між мовою та людиною, її розумовою та практичною діяльністю. З цим пов'язана поява низки наукових досліджень,

присвячених мовній реалізації ставлення мовця до дійсності, зокрема й категорії модальності.

Перші здобутки у вивченні модальності належать логіці та філософії (В. І. Кірілов, М. Епштейн), і лише пізніше вона стає об'єктом лінгвістичних досліджень. У лінгвістиці модальність і різновиди модальних значень досліджували О. І. Беляєва, В. М. Бондаренко, Л. С. Єрмолаєва, О. В. Гулига та ін. Епістемічну модальність та специфіку її представлення у мові розглядали як на матеріалі різних мов, так і з точки зору різних підходів до вивчення мовних одиниць (Й. ван Аувера, Ф. де Хаан, К. Габріелатос, Дж. МакФарден, А. Н. Мнацкян, Б. В. Хричіков). Попри наявність ґрунтовних досліджень, спрямованих на вивчення епістемічної модальності та її експлікації мовними засобами, можна виокремити низку аспектів, що розкриті не були. Так, особливості маніфестації епістемічної модальності на матеріалі сучасного англомовного наукового дискурсу не були предметом окремого дослідження.

Актуальність нашої статті, таким чином, зумовлена необхідністю вивчення засобів вираження епістемічної модальної семантики у контексті сучасного англомовного наукового дискурсу.

Метою нашого дослідження є виявлення засобів реалізації епістемічної модальності у сучасному англомовному науковому дискурсі (на матеріалі наукової літератури природничого та гуманітарного профілю).

Слідом за О. О. Селівановою та В. В. Виноградовим ми розуміємо модальність як мовну універсалью, функціонально-семантичну категорію мови, яка виражає ставлення мовця до висловлювання або відношення висловлювання до дійсності за допомогою різноманітних лексичних, морфологічних, синтаксичних та інтонаційних засобів [1; 2].

У наукових розвідках модальність визначається як широка за об'ємом категорія, яка покриває низку різноманітних значень [3, с. 35]. Отже, виникає необхідність їх розрізнення та ґуртування у певний спосіб. На підґрунті розподілу модальних значень, що виник у сфері формальної логіки, лінгвістами була запропонована наступна класифікація модальної семантики: 1) *алетична*; 2) *епістемічна*; 3) *деонтична*; 4) *бажана*; 5) *динамічна*; 6) *теологічна* [Там само, с. 8].

Таким чином, поняття „епістемічна модальність”, „епістемічна модальна семантика”, запозичене з термінологічного апарату формальної логіки, у лінгвістиці визначають як реалізацію міри невпевненості мовця щодо правдивості висловлювання [Там само, с. 3].

Оцінювання дійсності мовцем як вірогідної, можливої, доведеної або недоведеної дозволяє розглядати епістемічну модальність як різновид модальної семантики, що тісно пов'язаний і супроводжує процеси мислення, розмірковування над проблемою, висування гіпотез та пошуку шляхів для їх підтвердження. Отже, логічним є вивчення експлікації епістемічної модальності на матеріалі наукового дискурсу,

адже дискурс, зокрема науковий, – це складне комунікативне явище, усна мовленнєва діяльність, яка охоплює як соціальний контекст, що дає уявлення про учасників комунікації та їх характеристики, так і процеси формування та сприйняття повідомлень.

Науковий дискурс визначають як вербалізований у тексті тип дискурсивної діяльності за сферою комунікації, мовленнєву взаємодію представників відповідної соціальної групи / інституту з метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих цим соціальним інститутом межах, складову професійної зони дискурсу [5, с. 14]. Як структурна складова власне фахової зони професійного дискурсу, науковий дискурс позначений *креативністю, істинністю та професійною цінністю*. Йому притаманні інші ознаки професійного дискурсу, а саме – *професійна спрямованість, антропоцентризм, мультидисциплінарність, непропорційність розвитку окремих його частин, діалогічність, селективність, замкненість, нециклічність, дидактизм, динамізм, мовна нормативність, стилістична розшированість* [Там само, с. 14].

Науковий дискурс поєднує мовленнєву діяльність різної тематики, у якій умовно, ґрунтуючись на традиційному розрізненні гуманітарних та природничих наук, можна виділити відповідні різновиди наукового дискурсу, кожний з яких, на нашу думку, будуть визначати характерний термінологічний апарат та рівень суб'єктивності. Останній, на нашу думку, вимірюється рівнем представленості погляду автора на досліджуваний об'єкт у дискурсі. У мові це, перш за все, виявляється через використання мовних одиниць з модальною семантикою. Особливого значення при цьому набувають такі модальні слова, які виражають семантику сумніву, вірогідності або можливості тощо. Отже, нами було зроблено припущення щодо різної частотності вербалізації епістемічної семантики у природничому та гуманітарному науковому дискурсах, а також стосовно можливих розбіжностей у засобах її експлікації. Так, гуманітарні науковий дискурс може відрізнятися більшим ступенем присутності авторського „Я” у тексті та меншою мірою впевненості мовця у своїх твердженнях. У той час як природничим наукам, до складу яких входить математика, фізика, астрономія, хімія та ін., з нашої точки зору, має бути притаманна більша впевненість автора в оцінюваній дійсності і, як наслідок, менша кількість одиниць мовної репрезентації епістемічної модальності. Саме тому матеріалом для вивчення засобів реалізації епістемічної модальності у сучасному англійському науковому дискурсі стали фрагменти, у яких у певний спосіб відбувається оцінювання дійсності з точки зору вірогідності, можливості, доведеності або недоведеності, виокремлені з текстів статей та монографій природничого та гуманітарного напрямів.

Уся група засобів вираження епістемічної модальності в англійській мові представлена допоміжними дієсловами, дієсловами з епістемічною семантикою, прислівниками, прикметниками та частками, що у своєму складі мають семи 'вірогідно', 'можливо', 'доведено',

‘недоведено’. Так, до засобів репрезентації епістемічної модальності уналежнюють відповідні дієслова та прислівники. До дієслів з епістемічною семантикою належать: *think, believe, suppose, seem, infer, know, consider, guess, presume, surmise*, а до модальних прислівників – *maybe, perhaps, possibly, arguably, certainly, necessarily, probably, naturally, evidently, obviously, undoubtedly* [6; 7]. Під епістемічними модальними словами мають на увазі також прикметники *necessary, possible, probable* та допоміжні дієслова *may/ might, must, ought to* та *could*, а також модальні частки *hardly, scarcely* [8, с. 15].

Усі ці засоби реалізації епістемічної семантики умовно поділяють на ті, що виражають більшу або меншу міру впевненості мовця. Так, реалізація високого ступеня впевненості відбувається за допомогою таких дієслів як *believe, know, consider*, прислівників *certainly, necessarily, evidently, obviously* та модального дієслова *must*. До групи слів для реалізації меншої міри впевненості входять дієслова *suppose, seem, guess*, прислівники *maybe, probably*.

З матеріалу нашого дослідження було відібрано 400 дискурсивних фрагментів гуманітарного дискурсу та 200 фрагментів з робіт природничої тематики. Проведений аналіз мовного матеріалу свідчить, що залежно від тематики науково дискурсу (гуманітарна або природнича) набір засобів епістемічної модальності та їх частотність певною мірою різняться.

Найбільш поширеними засобами реалізації епістемічної модальності у науковому дискурсі гуманітарного напрямку є дієслова з модальною семантикою (40% – 80 фрагментів) та модальні дієслова (36% – 72 фрагменти) з семами ‘можливо’ та ‘вірогідно’. У меншій кількості фрагментів вираження досліджуваної семантики відбувається за допомогою прислівників та модальних часток (13% і 11% – 26 і 22 фрагменти відповідно). Так, у дискурсивному фрагменті (1) епістемічна модальність реалізується за допомогою дієслова *think*, яке характеризується високою частотністю вживання: 25%.

(1) *I think it certain that diminutions or additions should be made to suit the nature or needs of the site, but in such fashion that the buildings lose nothing thereby. (Hamdouni M. A. Art and Architecture in the Islamic Tradition / Mohammed Hamdouni Alami. – London: I. B. Tauris, 2011. – 290 p.)*

У наступному прикладі проілюстровано використання модального дієслова *may* для реалізації значення епістемічної семантики. Останнє є найбільш поширеним маркером епістемічної модальності серед модальних дієслів (70%):

(2) *The Afterword brings the discussion up to the present day, and asks how debates about beauty may continue to inform both art practice and the historical study of art in the future. (Prettejohn E. Beauty and Art / Elizabeth Prettejohn. – Oxford University Press, 2005. – 224 p.)*

У дискурсивному фрагменті (3) відбувається реалізація епістемічної модальності у гуманітарному науковому дискурсі за допомогою прислівника *evidently*:

(3) **Evidently**, their captivating power resides more in their visual logic than in their implicit theoretical statements. (Merrils A. H. *History and Geogaphy n Late Antiquity* / A. H. Merrils. – Cambridge University Press, 2005. – 390 p.)

Щодо міри впевненості та категоричності, то, з огляду на проаналізований матеріал, відзначаємо, що у сучасному англomовному науковому дискурсі гуманітарного напрямку автори висловлюють своє ставлення до предмета дослідження некатегорично, тобто у 70% – 280 проаналізованих фрагментів вираження епістемічної модальності пов'язане з невисокою мірою впевненості мовця, наприклад:

(4) This is **probably** the simplest problem to rectify... (Hamdouni M. A. *Art and Architecture in the Islamic Tradadation* / Mohammed Hamdouni Alami. – London: I. B. Tauris, 2011. – 290 p.)

(5) This contradiction is, **perhaps**, the best argument in favour of al-Jāi's version and the hypothesis that later versions sought to moralize the legend of Sinimmār. (Hamdouni M. A. *Art and Architecture in the Islamic Tradadation* / Mohammed Hamdouni Alami. – London: I. B. Tauris, 2011. – 290 p.)

Типовим для гуманітарного підтипу наукового дискурсу (54% □ 216 фрагментів) є експліцитне вираження авторської позиції, що на рівні мови відбито у представленості автора та авторського „Я” за допомогою особового займенника 1-ої особи однини:

(6) I **think** this is obvious enough and needs no further comment in the context of this work. (Adams L. *History of Western Art* / Laurie Schneider Adams. – NY : McGraw-Hill, 1994. – 620 p.)

На відміну від гуманітарного, природничому дискурсу притаманні більша міра обґрунтованості, логічність викладення матеріалу, доказовість та впевненість автора у висловлюваній пропозиції. Саме ці риси і мають визначальний вплив на використання засобів реалізації епістемічної модальності. Репрезентація авторської точки зору відбувається у більшості дискурсивних фрагментів за допомогою дієслів модальної семантики та модальних дієслів (38% та 36% – 76 і 68 фрагментів відповідно). Менш частотним є використання модальних прислівників (18% – 36 фрагментів) та часток (10% – 20 фрагментів). У наступному прикладі за допомогою дієслова *think*, яке є одним із найбільш уживаних (60%) маркерів епістемічної модальності у природничому типі наукового дискурсу, функціонує для вираження упевненості автора у висловлюваній пропозиції:

(7) Usami **thinks** the potential benefits of RFID outweigh the risks. (*Scientific American Mind*, vol. 306 No 1, 2012, January)

Наступний фрагмент ілюструє одне із найпоширеніших допоміжних дієслів (*must*) з епістемічною семантикою у сучасному

науковому англомовному дискурсі природничого напрямку, за допомогою якого відбувається експлікація авторської позиції з високою мірою впевненості у висловлюванні:

(8) *Oughtred's notation for decimals **must** have delayed the general adoption of the decimal point or comma. (Smith K. The Nature of Mathematics / Karl Smith. – Santa Rose Junior College Press, 2010. – 805 p.)*

Серед прислівників, які використовуються для реалізації епістемічної модальності, найбільш частотними є *undoubtedly* та *certainly* (65%):

(9) *The president's embrace of science is **undoubtedly** encouraged by some recent high-profile demonstrations of the fruits of research... (Irwin P. Giant Planets of Our Solar System / Patrick Irwin. – Chichester : Praxis Publication, 2003. – 450 p.)*

(10) *The experience of the past **certainly** points to conservatism in the use of symbols in elementary instruction... (Demidov A. S. Generalized functions in mathematical in mathematical physics / A. S. Demidov. – Oxford University Press, 2008. – 143 p.)*

Вивчивши дискурсивні фрагменти, відібрані з текстів сучасного англомовного наукового дискурсу природничої тематики, можна зробити висновок, що у ньому переважають (75% – 150 фрагментів) модальні слова, які виражають високий ступінь вірогідності, упевненості у достовірності змісту.

Особливості природничих наук як більш точних та аргументованих впливають також на міру представлення авторського образу у дискурсі. Переважна більшість дискурсивних фрагментів (68% – 136), відібраних нами, позначені вживанням пасивних конструкцій та особових займенників множини. Наприклад:

(11) *It is **believed** that these astronomical signs and numeral signs mutually influenced each other, with regard to their forms... (Irwin P. Giant Planets of Our Solar System / Patrick Irwin. – Chichester : Praxis Publication, 2003. – 450 p.)*

Підсумовуючи викладене, ми можемо зазначити вірність нашого припущення щодо суб'єктивності дискурсу гуманітарних наук, що підтверджено встановленими відмінностями між особливостями експлікації авторського ставлення до об'єктивної реальності у сучасному англомовному науковому дискурсі гуманітарного та природничого напрямку. Так, представники гуманітарних наук схильні (70% – 280 фрагментів) уживати некатегоричні засоби реалізації епістемічної модальності, а саме дієслова *suppose*, *seem*, *guess*, прислівники *maybe*, *probably*. Автор експліцитно представлий (54% – 216 фрагментів) у цьому напрямі дискурсу за допомогою уживання особового займенника однини та дієслів активного стану. На відміну від гуманітарного у природничому напрямі сучасного англомовного наукового дискурсу використовуються модальні слова з більшою мірою вірогідності (75% –

150 фрагментів. Характерною рисою (68% – 136 фрагментів) цього напряму наукового дискурсу також виступає дистанціювання автора від інформації, що повідомляється, за допомогою пасивних конструкцій та особових займенників першої особи множини. Попри всі відмінності, спільними для них є засоби реалізації епістемічної семантики та їхня частотність. Найбільш уживаними словами з епістемічною модальністю як у природничому, так і у гуманітарному типах дискурсу виступають дієслова *think* та *suppose*, а найменш уживаними виявилися модальні прислівники та модальні частки *hardly*, *scarcely*.

Список використаної літератури

- 1. Селіванова О. О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 р.
- 2. Виноградов В. В.** Избранные труды / В. В. Виноградов. – в 5 т. – М. : Наука, 1975 – . – Т. 1: Исследования по русской грамматике. – 1975. – 315 с.
- 3. Fintel von K.** Modality // Encyclopedia of Philosophy. – [2nd ed.] – Detroit., 2006. – P. 2–15.
- 4. Кириллов В. И.** Логика : учеб. для юридич. вузов / В. И. Кириллов, А. А. Старченко. – М. : Юристъ, 1999. – 256 с.
- 5. Карасик В. И.** О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность : институциональный и персональный дискурс [сб. науч. пр]. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5-20.
- 6. Auwera van der J., Schalley E.** Epistemic possibility in a Slavonic parallel corpus / J. van der Auwera, E. Schalley. – Antwerp University press, 2009. – 17 p.
- 7. Gabrielatos C.** Epistemic modality in MA dissertations / C. Gabrielatos, T. McEnery. – Universidad de Lancaster, 2005. – 331 p.
- 8. MacFarlane J.** Epistemic Modals are Assessment Sensitive / J. MacFarlane. – Salt Lake City : University of Utah, 2003. – 45 p.

Савельєва Н. О., Сідорова С. А. Засоби реалізації епістемічної модальності у сучасному англомовному науковому дискурсі

Статтю присвячено вивченню засобів експлікації епістемічної модальності у сучасному англомовному науковому дискурсі. Матеріалом для вивчення стали дискурсивні фрагменти, відібрані з журналів та наукових монографій природничого та гуманітарного напрямів. Було виявлено основні засоби вираження епістемічної модальності, визначено частотність їх використання у природничому та гуманітарному науковому дискурсах, досліджено специфіку репрезентації авторського „Я” засобами епістемічної модальності.

Ключові слова: епістемічна модальність, засоби вираження епістемічної модальності, науковий дискурс, авторське „я”.

Савельєва Н. А., Сідорова С. А. Средства выражения эпистемической модальности в современном англоязычном научном дискурсе

Статья посвящена изучению средств экспликации эпистемической модальности в современном англоязычном научном дискурсе.

Материалом для изучения стали дискурсивные фрагменты, отобранные из журналов и монографий естественного и гуманитарного направлений. Авторами были выявлены средства выражения эпистемической модальности в данном типе научного дискурса, проанализирована частотность их употребления, рассмотрены особенности экспликации авторской позиции средствами эпистемической модальности.

Ключевые слова: эпистемическая модальность, средства выражения эпистемической модальности, научный дискурс, авторское „Я”.

Savelieva N. O., Sidorova S. A. Epistemic Modality on the Material of English Modern Scientific Discourse

The article is concerned with the investigation of the issue of epistemic modality on the material of modern English scientific discourse. In order to escape the ambiguity, various definitions of modality were analyzed. Modality is viewed as a language universal, functional-semantic category of a language, which conveys the attitude of the speaker towards the reality with the help of various lexical, morphological, syntactical, and intonational means. Some approaches to classification of modal meanings were described. Different classifications of modality were studied and epistemic modality as its type was defined as the degree of uncertainty of the speaker concerning the reality and the utterance. The author also analyzed existing typologies of discourse and distinguished peculiar features of scientific discourse as a type of institutional one. The means of expressing epistemic modality were distinguished, their frequency of usage by different authors in scientific discourse was marked; the ways of realizing the author's attitude with the help of words with epistemic semantics were outlined. The material for the study is discursive fragments, selected from the scientific journals and monographs of natural and humanitarian sciences.

Key words: modality, epistemic modality, means of expressing epistemic modality, position of the author, scientific discourse.

Стаття надійшла до друку 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 06.03.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Буніятова І. Р.